

Rácz János

A magyar orvosi nyelv akkor és most

Figyelemmel kísérve az Orvosi Hetilap, a Magyar Sebészeti és különösen a kitűnő Magyar Orvosi Nyelv folyóiratokat, a nyelvhasználatot, a mind több értékes jobbitó, magyarító törekvést, az látható, hogy sokan aggódnak a magyar orvosi nyelv miatt. Amely szerintem mára olyan mértékben idegenedett el a köznyelvtől, hogy a kívülállók (például a betegek!) számára egy kórházi zárójelentés vagy vény érthetlenné vált. Nem volt ez mindig így, az ókortól a XVIII. századig egészen mások voltak a receptek. A nyelvtudós Keszler Borbála megállapítása szerint nem a gyógyszerészeknek szóltak, hanem a betegnek vagy a hozzátartozóinak, mégpedig közvetlen, beszélt nyelvhez közelálló nyelven. A levéltárakban őrzött számtalan kéziratot orvosló- és receptkönyv ugyan inkább házi mindentudó, vannak azonban tudós orvoslőkönyvek is. A legkorábbi Lencsés György 1570 körül írt orvosbotanikai műve, amelynek értékes szóanyaga nyelvtörténeti, helyesírás-történeti és minden bizonnyal nyelvjárástörténeti szempontból is figyelemre méltó. Csaknem 1000 lap terjedelmű, Szabó T. Attila megállapítása szerint magas tudományos igényű, rendszerezéssel megírt hasznos tanácsadó. Az eredeti címlap szerint: „Ars Medica az olly könyv, mellyben mindenféle nyavallyák ellen, (melyek szoktanak történni az emberi testben) sok hasznos es gyakorla megpróbált Orvosságok találtatnak”. Szembetűnő, hogy a szerző következetesen kerüli az idegen szavak használatát, minden szakkifejezést igyekszik magyarul írni, idegen nyelven csak néhány orvosságot jelöl. Ha mégis használ latin szót, azzal csupán a magyar kifejezést magyarázza. Mindezt abban a korban, amikor még orvosi műnyelvünk nem lehetett.

Hasonlóan a közérthetőséget tartotta a legfontosabbnak Pápai Páriz Ferenc „Az emberi Test Nyavalyáinak Okairól, Fészkeiről, s azoknak Orvoslásának Módgyáról való Tracta” alcímű, „1687. siralmas esztendőben” írt Pax Corporis című könyvében. A tudós nagyenyedi professzor körül egyre békétlenebbé válik minden ebben az időben. Pestisjárvány pusztít, ekkor zajlik Caraffa eperjesi vérengzése, tombol az önkényuralom, a török Bécs ellen támad, falvak hamvadnak el, országrészek válnak pusztasággá. Ebben a véres, zűrzavaros korban a tömegeknek készít a „sok keservesen nyögő elhagyatott betegnek vigasztalásokra” olyan útmutatót, amely olcsó, a természetben föllelhető orvosságokról közérthetően

tudósít. Az „igyegefogyott szegényeknek, kiknek nincsen mindenkor kezek ügyében értelmes orvos, kiváltképpen falukon, ahol hamarébb talál segédet a beteg barom, mint a beteg ember”. Kőnek, fűnek, fának ereje orvosol, a szegény ember a patikaszeret erdőn-mezőn gyűjtögette. A néprajzi irodalom tanúsága szerint a XX. századig nyomon követhető az egykori gyógy módok használata a hagyományos népi orvoslásban. Igen fontos a magyar orvosi szaknyelv kialakítása terén később Rácz Sámuel és Kovács Mihály orvosdoktor munkássága vagy a nagy nyelvújító, Bugát Pál 1843-ban megjelent Természettudományi szóhalmaza.

A régi görög és latin nyelv elemei használatosak tovább a mai tudományok nyelvében, így például a filozófián, botanikán, stb. kívül az orvostudományban is. A gyógyítás az ókori Görögországban érett tudománnyá. Az egészség helyreállítása görög orvostudományának szakszavai római közvetítéssel kerültek az európai nyelvekbe latinizált formában. Magyarországon a latin 1846-ig hivatalos nyelv volt, természetes tehát, hogy a köznyelvben és a tudományos nyelvben számtalan latin (és görög eredetű) szó honosodott meg. Igen sok a mesterségesen kialakított újkori kifejezés is a magyar orvosi nyelv nevezékében, ezek nagyrészt megtartották görög vagy latin szóelemeiket. Ma az orvosi rendezvények meghívóin, előadások címeiben sajnos olyan – sokszor angol nyelvi hatásra létrejött – szavakat olvasunk, amelyeket teljességgel fölösleges alkalmazni, netán meghonosítani. Csak néhány ezek közül Bősze Péter professzor úr gyűjtéséből, zárójelben a javasolt „fordításuk”: *staging-laparotomia (stádium)*, *primer cytoreductio*. *Intervallum laparotomia*, *primer intervallum laparotomia cytoreduction neoadjuváns kezelés után* (bevezető gyógyszeres kezelést követő hasműtétek), *hyperradicalis műtétek* (fokozottan kiterjesztett műtétek) *alkalmazásának evidenciái a rák front-line cytotatikus terápiajában* (elsődleges gyógyszeres kezelés előnyei). Nem sokkal egyszerűbbek, ráadásul széles körben érthetőek? Sok idegen szó egyszerű tükröfordítással már régen meg is honosodott, például *leukocyta* (< görög *leuko* = fehér, *cyta* = sejt), magyarul fehér[vér]sejt.

November 14-én került sor a balatonfüredi Állami Szívkórház 100 éves működésének méltó megünneplésére. A centenáriumon bemutatták az újonnan megjelent Akkor és most

1913–2013 című könyvet is. A 303 oldal terjedelmű kötetben egyébként az „Akkor” fejezet mindössze 6 lapon tárgyalja a múltat, mégpedig a korabeli sajtó, az egykori Balatonfüredi Hírlap 1912. és 1913. évi cikkeinek másolataival, illetve egy 1996-os emléktábla-avatáson elhangzott beszéddel, valamint (ugyancsak 6 lapon) egykori fényképekkel, képeslapokkal. A többi a „Most” című fejezet, amely az intézet irányításáról, dolgozóiról, működéséről és fejlesztési terveiről szól. Ebben a részben már annyi a fölöslegesen használt idegen szó és a szerzők által alkalmazott szakkifejezés, hogy a nem szakmabeli olvasó legfeljebb fáradságos szótárazással kap csak képet a bemutatott szakmai tevékenységről. Fölvetődik tehát a kérdés: kiknek is íródott a könyv? Biztos vagyok abban is, hogy a könyvbemutató elhangzottakból a nem szakmabeli, de legalábbis átlagos műveltségű közönség édeskeveset jegyzett meg, egyszerűen azért, mert az egyes témák neveit sem értette. A latinus műveltségű hallgató eltöprengett például az *akut koronáriszindróma utáni szekunder prevenció* értelmén,

csak hogy a megfajtési kísérlet ideje alatt három következő, a szívkörház értékes tevékenységét bemutató közlemény – szintén nem egyszerűen megfajtható – címét elszalasztotta. De hát nemcsak a címekkel voltunk bajban. Noha érthető volt, ám az angol *teamwork* szóösszetétel részfordításaként elhangzott *teammunka* magyarul *csapatmunka*. Nem vagyok híve a „mindenáron magyarul” irányzatnak, de például a szintén elhangzott, illetve a kivetítőn is olvasott *mortalitási trend a régióban* mondatban egyetlen magyar szó sincs.

Mi, nyelvészek is tudunk az alveoláris spiránsokról vagy a lexikalizálódott episztemikus-inferenciális kifejezésekről úgy beszélni (írni), hogy abból a nem szakmabeli hallgató (olvasó) semmit se értsen. Csak hogy nem ez a cél! Éppen ellenkezőleg, vegyünk példát a fenti nagy elődöktől a tudományművelésben, az anyanyelvi kifejezések, a szakszókincs megújításában, és különösen a szakmai kutatási eredmények ismertetésében, közlési módjában.